

Przystanek historia

<https://przystanekhistoria.pl/pa2/tematy/okupacja-niemiecka/86923,Smierc-za-dobro-Rozporzadzenie-Hansa-Franka-z-15-pazdziernika-1941-r-a-kwestia-r.html>

Budowa murów wokół dzielnicy żydowskiej w Warszawie, rok 1940

ARTYKUŁ

Śmierć za dobro. Rozporządzenie Hansa Franka z 15 października 1941 r. a kwestia relacji polsko-żydowskich w czasie Zagłady

OKRES HISTORYCZNY

(1939-1945) II wojna światowa

Autor: ALICJA GONTAREK 15.10.2021

Był to pierwszy akt prawny, który przewidywał karę śmierci dla Polaków za

udzielenie pomocy Żydom. Każda polska akcja pomocowa wymagała czynów heroicznych i niosła za sobą groźbę wykonania najwyższej sankcji karnej.

Dritte Verordnung über Aufenthaltsbeschränkungen im Generalgouvernement – „Trzecie rozporządzenie o ograniczeniach pobytu w Generalnym Gubernatorstwie” – groziło karą śmierci Żydom opuszczającym bez upoważnienia wyznaczone im strefy zamieszkania oraz tym, którzy świadomie ukrywaliby takich Żydów.

O kontaktach Żydów z Polakami w getcie radomskim w 1941 r. mówił po wojnie Izajasz Leszcz:

„Oficjalnie dawano 15 deka chleba, trochę cukru, soli. Wiele szmuglowano. Żydzi pracowali w garbarniach, na różnych placówkach żydowskich. W cegielni, gdzie byłem urzędnikiem, pracowało 20-30 robotników. W powrotnej drodze do domu [z getta] przywożono z sobą produkty. (...) Nie wszyscy umieli szmuglować”.

Takie doświadczenia w czasie okupacji niemieckiej miało wiele innych osób, które dzięki różnym okolicznościom nawiązywały – wbrew zakazom niemieckim – relacje z tak zwaną „aryjską stroną”. Znacząco ułatwiało to im przetrwanie w niesłychanie trudnych gettowych warunkach. Wedle ustaleń naukowych na terenie Generalnego Gubernatorstwa w różnych okresach znajdowało się około 400 tzw. dzielnic żydowskich i gett, których Żydzi nie mogli opuszczać. Pierwsze z nich powstało już w październiku 1939 r. w Piotrkowie Trybunalskim.

Przymusowa gettoizacja - ścieżka eksterminacji pośredniej

Ich pojawienie się było związane z niemiecką polityką zmierzającą do izolacji ludności żydowskiej od świata zewnętrznego. To ułatwiało Niemcom prowadzenie w nich eksterminacji pośredniej. Dość znaczącą przeszkodą w tym okazały się kontakty polsko-żydowskie, szczególnie te o charakterze handlowym, które obie strony – żydowska i polska – podtrzymywały. Stosunki te niemiecka władza starała się przerwać, równocześnie stale, na różne sposoby pogłębiając antagonizmy między Polakami i Żydami wedle zasady *divide et impera*. Na ten temat możemy przeczytać przykładowo w oficjalnych drukach Urzędu Polityki Rasowej NSDAP. Autorzy jednego z nich stwierdzili między innymi, że

„zadaniem administracji niemieckiej będzie poróżnić i wygrać przeciwko sobie Polaków i Żydów”.

**Przymusowe przesiedlenie
ludności żydowskiej z mniejszych
miast i osiedli w dystrykcie
warszawskim do getta (ul. Leszno
róg Żelaznej)**

**Wysiedlanie kutnowskich Żydów
do getta, 16 czerwca 1940 r. Fot.
AIPN**

**Budowa murów getta w
Warszawie, 1940. Wylot ul.
Grzybowskiej na ul. Graniczną -
widok z terenu getta**

Pomoc uciekinierom - aktem heroizmu

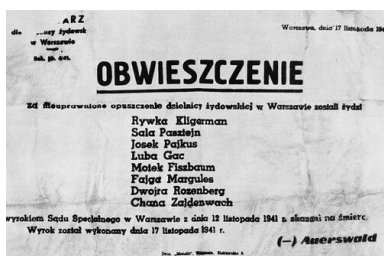
Kluczowym aktem prawnym, o mocy dekretu, zmierzającym m.in. do zerwania polsko-żydowskich kontaktów było rozporządzenie gubernatora generalnego Hansa Franka z 15 października 1941 r. W jednym akcie pojawiła się bowiem groźba kary śmierci tak za opuszczenie getta przez Żyda, jak i za udzielenie mu schronienia poza jego granicami:

„Żydzi, którzy bez upoważnienia opuszczają wyznaczoną im dzielnicę, podlegają karze śmierci. Tej samej karze podlegają osoby, które takim Żydom świadomie dają kryjówkę”.

W rozporządzeniu czytamy także:

„Podżegacze i pomocnicy podlegają tej samej karze jak sprawca, czyn usiłowany karany będzie jak czyn dokonany. W lżejszych wypadkach można orzec ciężkie więzienie lub więzienie”.

Kara śmierci za pomoc Żydom obowiązywała zarówno w Generalnym Gubernatorstwie, jak i w polskich częściach *Reichskommissariat Ukraine* i *Reichskommissariat Ost* (Wołyń, Polesie, Nowogródzczyzna, wschodnia Białostoczczyzna, Wileńszczyzna), niemniej na tamtych obszarach formalnie nie wydano takiego rozporządzenia.

Obwieszczenie Heinza Auerswalda z 17 listopada 1941 o wykonaniu pierwszego wyroku śmierci na ośmiu Żydach za „nieuprawnione opuszczenie dzielnicy żydowskiej”

Obwieszczenie okupacyjnych władz Częstochowy z 24 września 1942 przypominające o karze śmierci grożącej za pomaganie Żydom

Nieskuteczność aktu - ku zaostreżeniom sankcji

Odrębną sprawą jest to, czy powyższe prawo okazało się skuteczne. W przypadku ludności żydowskiej wydaje się, że nie miało ono charakteru wystarczająco odstrasżającego – Żydzi w gettach cierpieli wielki niedostatek, głód i byli następnie fizycznie wyniszczani, więc kontakty ze światem zewnętrznym musieli podtrzymywać za wszelką cenę. Jeśli zaś chodzi o Polaków, to odpowiedzi na to pytanie należy szukać w późniejszych posunięciach niemieckich. Otóż niektórzy badacze przypuszczają, że wola kontaktów z gettami, w tym pomocy dla nich ze strony polskiej, była dla Niemców nadal na tyle zauważalna – i zakłócająca proces zagłady Żydów – że postanowili oni od jesieni 1942 r. jeszcze surowiej potraktować Polaków poprzez rozciągnięcie sankcji karnej (kara śmierci) na ich rodziny czy znajomych. Śmierć odtąd miała zagrażać wszystkim osobom, które wiedziały o pomocy udzielanej Żydom. Ponadto zaczęto karać wszelkie akty wsparcia, nie tylko udzielanie schronienia ludności żydowskiej jak w omawianym akcie prawnym.

Przy okazji rozporządzenia z 15 października warto podkreślić, że w prawodawstwie Generalnego Gubernatorstwa żadna z funkcji prawa nie występowała w swej pozytywnej postaci. W omawianym przypadku skupiają się aż trzy jego negatywne funkcje: megarepresyjna (publicznego terroru), segregacyjna, oraz eliminacyjna. Okrutne prawo Generalnego Gubernatorstwa to szczególne doświadczenie historyczne, o którym należy pamiętać w kontekście relacji polsko-żydowskich.

COFNIJ SIĘ